

Г.В. Сидор,

*викладач кафедри фінансів та банківської справи,
Чортківський інститут підприємництва і бізнесу ТНЕУ*

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПІВ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ

В економіці кредитні відносини базуються на певній методологічній основі, де одним з найважливіших елементів методологічного забезпечення кредитних операцій є саме принципи кредитування, дотримання яких в процесі організації надання й погашення кредитів є необхідними.

В економічній літературі немає єдності поглядів на склад та зміст принципів кредитування. Одні автори виділяють чотири [9], другі п'ять [8], інші шість [10] принципів сучасної організації кредитування.

Визначення терміна “принцип” подається в “Новому тлумачному словнику української мови” як “основне вихідне положення, засада; особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь; правило, покладене в основу” [7, с.714]. В.Д. Лагутін з цього приводу наголошує, що “принципи банківського кредитування – це основні вихідні положення, на які спирається теорія і практика кредитного процесу” [4, с. 45].

В системі принципів банківського кредитування особливе місце посідають специфічні принципи, запорукою ефективності яких є обов’язковість їх дотримання в практичній реалізації взаємовідносин, які виникають між кредитором і позичальником.

У науковому плані системний підхід до дослідження принципів кредитування є єдино правильним. На думку В.С. Марцина “в системному підході реалізується і конкретизується наукове розуміння принципів кредитування як взаємозв’язаної цілісної сукупності певних положень і понять” [6, с. 18].

Детально зупинимося на оцінці та розгляді принципів кредитного забезпечення, які відбивають сутність кредиту.

Принцип строковості означає, що кредитор передає тимчасово вільні кошти, які знаходяться у його розпорядженні позичальнику на певний чітко обумовлений термін, який сторони повинні узгодити в момент вступу в кредитні відносини. Для усіх суб'єктів кредитних відносин має важливе значення дотримання принципу строковості, оскільки порушення якого може закінчитись пред'явленням банком до позичальника фінансових вимог.

Для кредитора своєчасне повернення коштів наданих у позичку є одним із суттєвих факторів підтримання ліквідності, для позичальника є одним із факторів впливу на можливість отримання нових кредитів, а також можливість уникнення сплати підвищених процентних платежів за прострочені позички.

Банкам при кредитному забезпеченні сільськогосподарських підприємств не завжди правильно вдається визначити строк погашення кредиту, який визначається виходячи з тривалості кругообігу капіталу та окупності капіталовкладень (проекту). Отже, важливе значення для сільськогосподарських товаровиробників має принцип строковості, адже чим довшим буде строк кредитування, тим вищим буде ризик непогашення позики.

Вихідним у системі банківського кредитування є принцип повернення, який наголошує на тому, що позика має обов'язково бути повернена кредитору після його використання позичальником.

Принцип повернення лежить в основі організації кредитних відносин, повністю залежить від ефективної роботи банку з індивідуальним позичальником, а кредитні відносини необхідно будувати так, щоб отримана позичальником чужа власність у його господарстві здійснила кругообіг і повернулася до кредитора. Якщо позичка не буде повернена втратиться економічний зміст кредиту і кредит перетвориться на безповоротне фінансування.

При порушенні даного принципу кредитування надати нові позики буде не можливо, оскільки відбудеться перетворення строкової заборгованості за позиками

у прострочену, а повернені позики є одним з ресурсів кредитного забезпечення. Як правило, нові кредити не надаватимуться у зв'язку з наявністю прострочених позик.

Суб'єкти, які мають намір вступити у кредитні відносини повинні чітко обумовити ціль, на яку будуть використані кредитні кошти, адже тільки реалізація конкретної цілі (проектів, заходів) на яку видано кредит, може забезпечити можливість підприємства погасити позичку.

Цільовий характер кредитного забезпечення завжди повинен зумовлювати необхідність вкладення наданих у тимчасове користування коштів у конкретні господарські проекти, визначені у кредитному договорі між банком і позичальником.

Цільовий характер кредиту означає визначення конкретних напрямів застосування додаткових коштів. Для сільськогосподарської галузі здебільшого дані напрями є стандартними – це заготівля насіння, добрив, кормів, паливно-мастильних матеріалів та інше.

З боку банківської установи необхідно посилити контроль за цільовим використанням залучених коштів. На думку М.Я. Дем'яненка “ця вимога означає не повернення до тотального контролю старих часів, а додержання однієї з вимог кредитування. Оскільки більшість кредитів є пільговими, то завжди буде спокуса використати їх не за цільовим призначенням” [2, с. 22].

У тому разі, коли банк виявляє факти використання кредиту не за цільовим призначенням він має право достроково розірвати кредитну угоду.

Для деяких видів кредитів, наприклад, споживчого, найважливіше значення полягає у джерелі погашення кредиту, а не цільовому використанні, а надання банківського кредиту у виді овердрафту має складність контролю цільового використання кредитних ресурсів. На нашу думку, цей принцип не є універсальним, головне щоб позичка була повернена позичальником в обумовлений час, повною мірою та з відповідними процентами.

Принцип забезпеченості не допускає збитків від неповернення клієнтом позички внаслідок невиконання позичальником своїх зобов'язань. На думку В.С. Марцина, даний принцип означає “що проти заборгованості за позиками, яка

відображається в пасиві балансу клієнта-боржника, має бути певне майно, що враховується в активі його балансу, або зобов'язання третьої особи погасити борг банку” [5, с. 20]. В підручнику “Финансы, денежное обращение, кредит” подається таке трактування принципу забезпеченості кредиту “цей принцип полягає у необхідності забезпечення захисту майнових інтересів кредитора у разі можливого порушення позичальником узятих на себе зобов'язань і знаходить практичне відображення в таких формах кредитування, як позика під заставу або під фінансові гарантії. Особливо актуальний у період загальної економічної нестабільності” [10, с. 337]. У підручнику “Основи банківської справи” зазначено, що принцип забезпеченості кредиту “застосовується з метою захисту інтересів банку та недопущення збитків від неповернення боргу внаслідок неплатоспроможності позичальника” [11, с. 63].

Зменшення ризику кредитної операції є головною метою реалізації даного принципу. Застава, гарантія, свідоцтво страхової компанії, поручительство – це реальне забезпечення погашення боргів. Як виняток, без забезпечення банківський кредит надається тим позичальникам, які мають високу платоспроможність, і тісні ділові зв'язки з банківською установою.

У процесі кредитного забезпечення кредитор повинен вимагати від позичальника не тільки повернення основної суми боргу, а й сплати додаткової плати (проценту, комісії) за користування нею, тобто кредит має бути поверненим з відповідною оплатою за його користування.

На практиці реалізація цього принципу здійснюється за допомогою такого механізму як банківський відсоток, де ставка банківського відсотка є своєрідною “ціною” кредиту.

Для кредитора стимулом економічної зацікавленості надання коштів у тимчасове користування є одержання плати за рахунок якої вони покривають витрати й отримують дохід. Для позичальника платність позички теж має важливе значення, вона повинна становити лише частину прибутку, ним одержаного, у разі перевищення процентної ставки норми прибутку, позичальник втрачає економічний

стимул до ведення своєї господарської діяльності. Це примушує позичальника вкладати залучені кошти в ефективні проекти.

Сільськогосподарське підприємство має потребу у встановленні банком невисокого розміру плати за користування кредитними ресурсами, що зумовлено низькою прибутковістю діяльності сільського господарства, порівняно з іншими галузями економіки.

Зазначені вище принципи кредитування є загальновідомими і щодо них немає дискусій серед науковців.

Ми вважаємо доцільним зазначити ще принцип договірності характеру, який регламентує взаємовідносини між кредитором і позичальником. Даний принцип до цього часу залишається поза увагою принципів кредитного забезпечення, незважаючи на те, що між учасниками кредитної угоди в обов'язковому порядку оформляється кредитна угода.

В ринкових умовах ефективна реалізація кредитних відносин потребує врахування інтересів суб'єктів даних відносин, як кредитора так і позичальника. Тому на нашу думку, є необхідність у виділенні ще одного принципу банківського кредитування – принципу ефективності, який не знайшов свого відображення у банківській практиці, в якому покладено максимальне задоволення учасників кредитних відносин в результатах своєї діяльності.

Л.П. Кролівецька [3, с. 216], Л. Рябініна [8, с. 29] виділяють ще принцип диференційованого характеру кредитування. В процесі кредитного забезпечення установи банків диференціюють позичальників, тобто використовують суб'єктивний підхід до надання кредитних ресурсів з метою захисту своїх інтересів. Це означає зважений підхід до різних категорій потенційних позичальників з боку комерційного банку. Кредитори надають кредитні кошти лиш тим позичальникам, що мають змогу їх вчасно повернути.

Диференціації передуює аналіз кредитоспроможності боржника, що дає змогу оцінити його фінансовий стан. Деякі з банківських установ оцінюють й ризиковість цілі, тобто здатність позичальника заробити кошти для погашення боргу в процесі його поточної діяльності, що, на наш погляд, має сенс.

У підручнику “Банковское дело” наведено ще такі принципи, як ефективність, опосередкованість кредитом платіжного обороту, раціональне кредитування [1, с. 251]. Ці принципи, на наш погляд, повторюються у вище наведених принципах кредитування.

Одержану сукупність принципів кредитного забезпечення зображено на рис. 1.

Рис. 1. Основні принципи кредитування

Принципи кредитного забезпечення є взаємопов’язаними та впливають із сутності кредиту, тому жодному з них не можна надати переваги. Саме їх взаємодія сприяє ефективній організації кредитних відносин між кредитором і позичальником.

Дотримання на практиці всіх принципів банківського кредитування є обов’язковим для здійснення ефективної кредитної діяльності і тільки в комплексному їх застосуванні вони можуть забезпечити збалансування економічних інтересів обох суб’єктів кредитних відносин та зацікавити у найкращій результативності та ефективності їхньої діяльності.

Багатьом видам кредиту не притаманні перераховані принципи. Так наприклад, принцип забезпеченості та цільового характеру використання не застосовується при наданні комерційного кредиту, принцип строковості і цільового використання – до вкладень “до запитання”.

На нашу думку, принципи банківського кредитування не є сталими, тобто незмінними, тому що розвиток економіки зумовлює їх зміну та спричиняє появу нових принципів кредитного забезпечення.

Список літературних джерел

1. Банковское дело: Учебник / Под ред. О.И. Лаврушина. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 672 с.
2. Дем'яненко М.Я. Кредитний механізм аграрного сектора економіки в період становлення ринкових відносин / М.Я. Дем'яненко // Економіка України. – 1999. – № 4. – С. 15-24.
3. Колесникова В.И., Кроливецкая Л.П. Банковское дело. – М.: “Финансы и статистика”, 1995. – 476 с.
4. Лагутін В.Д. Кредитування: теорія і практика: Навч. посібник. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2002. – 215 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
5. Кредитні відносини у сучасних умовах господарювання та шляхи їх вдосконалення / В.С. Марцин // Економіка, фінанси, право. – 2009. – № 10. – С. 17-22.
6. Марцин В.С. Роль держави у формуванні сприятливої фінансово-кредитної політики в умовах економічної кризи / В.С. Марцин // Економіка, фінанси, право. – 2009. – № 4. – С. 18-22.
7. Новий тлумачний словник української мови: В 4 т. – К.: Вид. “Аконіт”, 1999. –Т.3. – 875 с.
8. Рябініна Л. Теорія і практика кредитних відносин в Україні / Л. Рябініна // Вісник НБУ. – 2002. – № 1. – С. 26-29.
9. Сусіденко В. Принципи банківського кредитування: зміст і реалізація в умовах перехідної економіки / В.Г. Сусіденко // Банківська справа. – 1999.- №3. – С. 37-39.
10. Финансы, денежное обращение, кредит / Под ред. Л.А. Дробозиной. – М.: Финансы. Издательское объединение ЮНИТИ, 1997. – С. 337.
11. Основи банківської справи / Під ред. А.М. Мороза. – К.: Лібра, 1994. – С. 62.

